

Kladiva Imre

Elsősorban édesapám emlékére, aki már e földön nem mondhatja el meghurcoltatása történetét.

KITELEPÍTÉSÜNK A HORTOBÁGYRA

A szerző iskolás kori képe

Régen volt. Most 2013-at írunk. Az 50-es évek elejéről a legtöbb adatot, eseményt elfelejtettem, de van, ami emlékezetemben megmaradt. Ez utóbbiakat vettem papírra, nem azért, hogy sajnáltassam magam, hanem azért, mert ez is történelmünk része. Egy jó ideig a kitelepítésről nem volt ajánlatos beszélni, de nem is kíváncozott az ember e szomorú eseményre visszagondolni. Mivel az egykori táborlakók közül már kevesen élünk, én, aki még élek, talán tartozom a jövődönnek azzal, hogy olvasatomban erről hírt adjak.

1952. június 27-én este 8 óra körül megállt Besenyőtelken a nagy kapunk előtt egy ponyvás teherautó. Gépfegyveres férfiak ugráltak le róla, később tudtuk meg, hogy ávósok. Beparancsoltak bennünket: apai nagymamám, óvodás korú húgomat és engem az udvarunkba, majd a szobánkba. A kapunknál beszélgető szomszédokat hazazavarták. Édesapám testvére, Vencel bátyám az istállóból került elő,

ahol a jószágokat látta el, a lovat, a tehenet és a sertéseket. Édesapám és édesanyám a határban, a dinnyeföldön voltak kapálni. Nyár volt és világos, ők este 9 óra körül értek haza, mert be akarták fejezni annak a földrésznek a kapálását, hogy másnap már ne kelljen kimenniük.

Az ávósok durvák és türelmetlenek voltak, nem akarták elhinni, hogy szüleink még a határban dolgoznak. Amikor az utcánkba értek, látva az autót, rossz érzésük volt, nem tévedtek. Megérkeztek porosan, fáradtan, éhesen. Édesapámmal a fegyveres káromkodó ávósok aláírtattak valami papírt, majd parancsba adták, hogy csak a szobából vihetünk holmit az autóra, de csak egyszeri fordulóval, vissza nem lehet térni. Bútort nem tudunk vinni, élelmet nem vihetünk, mert az a kamrában volt. Akkor nyáron a legtöbb falusi gyerek meztláb járt, én is; a cipőmet nem engedték felvenni, mert az a konyhában volt. Édesapám előző napokban fizette ki az adót, a családnak mindössze hat forintja maradt.

Kisbirtokosként tartottak számon bennünket, és másokkal együtt kulákoknak bizonyultunk. Őseink és mi is becsületes, sokat dolgozó család voltunk. Egy pillanat alatt mindenünket elvettek, nyilván bírói végzés nélkül, igazságtalanul: házat, istállót, állatokat, földet. Mindnyájan, egy kis holmit magunkkal hozva, felszálltunk a teherautóra, fegyveresek közé, mint gonosztevők. A kutyánk velünk akart jönni, fel akart ugrani az autóra, de nem lehetett, hátrahagyott portánkon maradt bánatosan.

Velünk együtt deportálták a Hortobágyra a már előzőleg hozzánk kitelepített budafokiakat, Kertészéket, ugyanolyan módon, mint bennünket. Édesanyám azt hitte, hogy Szibériába

visznek, és valamennyire megnyugodott, hogy magyar földön tettek ki bennünket. Ami aggodalomra adott okot: mi lesz a családdal, se pénz, se élelem és teljesen bizonytalan a jövő. Megmaradt viszont a gondviselésbe vetett hit.

A Debrecen felé vezető úton, mint később kiderült, teherautókon előttünk utaztak többek között Czakóék, Petrik szabóék, Vácsi Zsigáék, sánta Mariska néni, összesen 32 személy. Először közel a csárdához, a kultúrházban szálltunk meg. A holmink közül vagy valamelyik rendőr, vagy valaki más ellopott egy csomagot. Koldustól lopni! A földön, szalmán aludtunk, sűrűn egymás mellett, lehattunk vagy nyolcvan.

Innen Borsós tanyára kerültünk, aránylag elfogadható házba, még akkor is, ha szobánk tele volt hatunknak három emeletes vasággal. Az ágyak 30-40 cm-re voltak egymástól. A többi szobában, konyhán is emeletes ágyak és lakók. Voltak, akik a disznóólba kerültek, de még azok is jobban jártak, mint akik a juhodályba, mert külön lehetett a családjuk, és kisebb léven, télen melegebb volt, mint a nagy, padlás nélküli hodály.

Miskolcra kb. hatszáz embert deportáltak ide, ha még ezt a szót nem is lehetett hangoztatni. Köztük volt Eperjessy Dénes hangácsi plébános, aki otthon volt szüleinél Miskolcon. Nem volt pardon, neki is jönnie kellett. És milyen érdekes, avagy gondviselés-szerű a sors, 23 év múlva káplánja lettem Miskolc-Újdiósgyőrben. Szerény, jó indulatú úriember volt.

A borsósi kényszermunkatáborban majdnem kilencszázan lehattunk. Később derült ki, hogy a Hortobágyon és környékén a 12 titkos és elzárt táborban kb. nyolcezer ember volt. Más táborokról mi, gyerekek nem tudtunk, de a felnőtteknek is alig volt értesülésük.

Édesanyám – öt falubeli asszonnyal, kiket a telepvezető kezdetben kiválasztott, és egy nagyszájú szabad dolgozóval – a Hortobágy folyó melletti központi kacsatelepen dolgozott. Naponta vágták a takarmányt, vállukon hordták a szecsakát, az élelemmel teli zsákokat a több ezer kacsának, vigyáztak a kis kacsákra, tisztították, meszelték az ólakat. Az itteni telepesek tisztességes, szorgalmas, felebarátjaikat becsüöl, vallásos – akkor még fiatal – asszonyok voltak. Egy idegenből jövő elvtárs kérdezte a telepvezetőt: „No, hogy dolgoznak ezek a gazemberek?”

Édesapám és nagybátyám az Állami Gazdaság rossz minőségű földjén kapáltak, kaszáltak, de leggyakrabban lovakkal bántak, kocsisok voltak. A nagybátyám egyéb munkák mellett ebédet hordó fuvaros volt. A dolgozók minimális bért kaptak, és ebből levonták a betegek, az öregek és a gyerekek ellátását.

A megbízott felügyelőktől a kényszermunkatábor lakói gyakran hallhatták: „Magukkal fogjuk megszírozni a földet. Itt fognak megdögleni. Innen nincs menekvés.” És ezt komolyan gondolták. Az efféle kiszólásokból volt, aki arra következtetett, hogy internálásunk életfogytiglan tart.

Akkor még kevés gépkocsi közlekedett Hortobágy és Debrecen között. Amikor elment egy autó, egy anya így biztatta kisfiát: „Lesz még neked is autód!” Mi nagyobbak ezt nem hittük, mert még játékautónk se volt. Biztos azért mondja, gondoltuk, hadd bizakodjon a gyerek. És mára, ha él, miért ne lehetne gépkocsija?

A tábort két ór vagy rendőr őrizte. Egynek kutyája is volt. A nekünk szánt lakhelyet elhagyni nem lehetett. A gyerekeket annyira nem ellenőrizték, ezért mi 2-3 km-es körzetben szét-szét néztünk, a gyepen ürgét öntöttünk. Ha egy felnőtt ember gyereket vitt volna valahová, azt már komolyabban vették volna. Egy alkalommal édesapám és munkatársai vontatóval Balmazújvárosba indultak, hogy oda terményt szállítsanak. Mivel nem volt cipőm és már hidegebbé vált az idő, a vontató ülésének aljába rejtettek el, így hagytam el a tábort, majd a városban vásároltam egy pár cipőt.

Az egészségügyi ellátás nagyon hiányos volt. Első osztályba járó húgomnak ki kellett venni a manduláját. Édesanyánkat nem engedték el vele a debreceni kórházba, egy rendőr vitte oda és hozta vissza. A műtő orvos azzal kedveskedett, hogy odaadta a kivett mandulát, hogy mutassa meg az anyjának.

A Hortobágyon jártam a negyedik elemít, húgom pedig az első elemít, egy osztályba jártunk. Úgy emlékszem, könyvünk nem volt, csak füzetünk. A tanítónőnk egy kedves miskolci kitelepített asszony volt, dr. Székely Árpádné. Emlékszem, kérdezte, de csak az elsősöknek volt szabad válaszolniuk: „Egy fél literes üvegbe bele lehet-e önteni egy liter vizet?” Egyszer csak jelentkezett a húgom, én izgultam, ő pedig megszólalt: „Nem lehet beleönteni.” Jutalmul egy karamella cukrot kapott. A felsős általános iskolások szintén egy osztályba jártak. Félévkor és évvégén ők is, és mi is kaptunk bizonyítványt, így szabadulásunk után a tanévet nem kellett megismételniük.

Kivittek bennünket a határba, kukorica kapálására. Nagyon kemény volt a föld, mögöttem egy első osztályos miskolci kislány dolgozott, de a kapája gellert kapott, belevágott a jobb lábam bokája alá. A lábam vérzett, a vérem tisztította a lábamat, a tanítónő bekötötte egy zsebkendővel, és mondta, hogy tovább ne csináljam. Én szégyelltem volna, hogy emiatt nem kapálok. Hála Istennek, semmi bajom nem lett, igaz, a nyoma még most is megvan. Viszont lett bajom abból, hogy én is, mint a nagyobb fiúk, kora tavasszal megfürödtem a Hortobágy folyóban. A hideg víztől rettenetesen megfáztam, egy ápolónak azt mondtam, nincs semmi bajom, de ez nem volt úgy, évekig éreztem a kapott nyavalyát.

Előkerült egy futball labda is, igaz, hogy mi kisebbek inkább csak nézők voltunk, mert a nagyobbakból kitalálta a két csapat. Sokszor játszottunk, ennek ellenére – főképp a felnőttek révén – éreztük, hogy igazságtalanságot művelnek velünk. És kérdeztük egymástól: miért nem utazhatunk messzebbre vagy nagyszüleinkhez? Miért nem mehetünk be egy boltba? Osztályidegenek vagyunk, hallottuk. Mi az, hogy osztályidegen? Nem értettük.

Közös konyháról kaptuk az ételadagjainkat, amiért el kellett menni egy edénnyel. Mi csajkának mondtuk. Minden nap reggelire, ahány személy, annyi nagykanál híg feketekávé, vacsorára annyi nagykanál tea. Az ebéd azonban változatosabb volt, az ide beosztott telepések főzték. Egyébként elhízni nem lehetett. Egy alkalommal felnőtteknek való gumicsizmában mentem a család tea-vacsorájáért, az egyik lábam kijött a sárban ragadt csizmából, a csajkából kiömlött a tea, de adtak helyette egy másik adagot.

A tábort nemcsak elhagyni nem lehetett, de látogatókat sem lehetett fogadni. A leveleinket cenzúrázták. Egyszer sikerült édesapáméknak máshol feladni egy levelet, amibe megírták, hogyan lehet minket titokban meglátogatni. Édesanyai nagyapám eljött vonattal, majd a Hortobágy folyó mentén a megírt kacsá-ólban találkozott velünk. Nagyon szerettük, de most nem viccelt, mint odahaza. Édesanyám nővére és sógornője is meglátogatott. Ez már veszélyesebb volt, mert a rendőr valamiért bejött a szobánkba. Édesanyám kétségbeesett, kiment a szobából, de a két asszony úgy tett, mintha kitelepítettek lennének, és elkezdték az ágyakat rendezni. A rendőr nem gondolta, hogy törvényszegő látogatók tartózkodtak a szobában.

Úgy emlékszem, szökésre nem került sor, nem is próbálkozott vele senki, úgyis elkapták volna az illetőt. Volt olyan, úgy vélték, hogy valaki megszökött. Éjjel mindenkit felzavartak és névsorolvasás következett, de egy idő után meglett az illető és mehettünk aludni.

Nem tudtuk, hogy meddig tart a kitelepítésünk. A felnőttek attól tartottak, hogy bármikor tovább vihetnek bennünket Szibériába.

A Borsós tanyára két katolikus papot internáltak, misézniük nem lehetett. Karácsonykor azonban titokban Dénes bácsi a mi szobánkban misézett. Amikor káplánja lettem, mondta is, hogy a Hortobágyon neki ministráltam. Olyan ministrálás volt az, hogy egy lépést se lehetett tenni, annyian voltak a kis szobában. A rendőr észrevette, de úgy tett, mintha nem látott volna semmit. A rendőröket bizonyos időszakonként váltották, hogy ne alakuljon ki köztük és a kitelepítettek között semmiféle ismeretség.

A dolgozóknak kötelességük volt békekölcsönt jegyezniük, bizonyos összeget felajánlani kis fizetésükből, támogatva a világbéke megvalósulását. Egy kitelepített állatorvos erre nem volt hajlandó, mondván, akinek joga van, annak kötelessége is van, akinek azonban nincs joga, annak kötelessége sincs. Ennek ellenére levonták a békekölcsön összegét fizetéséből, továbbá bizonyos időnként meg kellett jelennie a rendőrségen. Rosszabbul járt, de nem tört meg.

Helyzetünk jellemzői: kiszolgáltatottság, szabadság hiánya, félelemben élés, kevés táplálék, nekem ugyan elég volt, mert kis étkü voltam, ősszel és tavasszal nagy sár, rengeteg patkány. A lakosztályokban, de főképp a padlás nélküli birka hodályban nyáron nagy hőség, télen hideg volt. Téli időben a nyáron megszáradt és összeszedett tehén trágyával melegítettünk, kevés kalóriát tartalmazott.

A patkányokról jut eszembe, valaki az ismert nótát átköltötte:

„Lenn a délibábos Hortobágyon, nem jön a szememre édes álom,
Mert amikor lefekszenek fiuk, lányok, elkezdik a zörgést a patkányok.”

A kitelepítettek fizetéséből levontak egy bizonyos összeget új házak építésére is. A házépítésnél a minimális szakértelemmel sem rendelkezett az illető „építész”, vagy gondolta, ezeknek jó lesz az ilyen is. Lapos területen, ráadásul alap nélkül húzták fel a vályog-falakat. Mi, hazaengedésünk előtt egy vagy két hétig laktunk ebben a nekünk készült házban. Községünkbe való hazatérésünk után egy vagy két évig álltak ezek az új házak, majd összedőltek.

1953 tavaszán meghalt Sztálin. Halálakor gyászolnunk kellett volna, de mi nem gyászoltunk, halála némi bizakodásra adott okot. Úgy tudom, hogy ezen a nyáron Nagy Imre kormánya úgy határozott, hogy akik akarnak, visszatérhetnek otthonukba. Augusztus végétől egy bizonyos meghatározott időben kihirdették, hogy ki mikor mehet haza. Amikor meghallottuk, hogy mi szeptember 27-én, húgommal rohantunk a hírrel édesanyánkhoz a kacsatelepre. Szabadok vagyunk! Szüleink nem örültek úgy, mint mi, gyerekek. Az ún. szabad világ sem volt rózsás. Mi azonban örvendezve mondtuk: ezután pl. bemehetünk a csárda boltjába.

Kihirdették, hogy kitelepítésünkről ne beszélhetünk senkinek. Amikor eljött a szabadulás napja, vonattal Füzesabonyig mentünk, és kezünkben vittük kevés holminkat. Besenyőtelken nem költözhattünk be saját otthonunkba, mert laktak benne, ezért anyai nagyapámékhoz mentünk. A házunkban lakó család, miután épített magának 1956 nyarára egy házat, kiköltözött. Apai nagymamánk minket, gyerekeket küldött el hozzájuk házunk kulcsáért. Az asszony férjével megbeszélve a dolgot, ideadta azt, nagymamánk pedig beköltözött. A tanácselnök fegyverrel a kezében kérdőre vonta nagymamánkat, hogy merte elfoglalni a házat? Azért, mert a miénk, válaszolta. Bátor asszony volt. Innen én már csak akkor megyek ki, ha lelő, mondta. A tanácselnök elment. Ezek után mi is beköltöztünk otthonunkba. A ház üres volt, később se kaptunk vissza semmit.

Az évtizedek során legtöbbször számára, számomra is feledésbe merült még a sorstársaink neve is. Jászapáti plébánosaként Lourdes-i zárándoklatra mentem a jászapáti hívekkel. A zárándoklaton W. Balassa Zsuzsanna, hortobágyi kitelepített volt az idegenvezetőnk. Évtizedek után különleges volt ez a találkozás, mint ahogyan később, a Hortobágyon való találkozásom a

velem egykorú Borsós tanyai kitelepítettel: Bánhidy Attilával, Kertész Zoltánnal és Nándorral. 1990 nyarán néhány kitelepített felállított egy emlékkeresztet a híres hortobágyi kilenclyukú híd mellett. 2000-ben elkezdték a hortobágyi ökumenikus „Jó Pásztor” templom építését. Mára elkészült, és a templomban Emlékfal őrzi az egykori rabok nevét. Legtöbbjük már nem él. Nyugodjanak békességben!

Reflektálva a leírtakra, végül kérdezzük meg: A hatalomnak mi volt a célja mindezzel? Az, hogy az emberek féljenek, behódoljanak, ha falusiakról van szó, megkönnyítsék a szovjet mintájú kolhoz-szervezést.

A diktatúra az önálló gondolkozású egyéneket nem tűrte, de jó néven vette a tapsolókat.